

M's thought I no. 7

INDIVIDU EN MASSE

Door Monique Tolk

Evita Perón doet geëmotioneerd afstand van haar kandidatuur voor het vice-presidentschap

Voor de tentoonstelling [Individu en masse](#) in Kadmium te Delft, werd ik gevraagd een catalogustekst te schrijven en de tentoonstelling te openen. De titel geeft te denken: het individu in groten getale, wat roept dit eigenlijk op? Ik zie een massa mensen voor me, een groot plein, een balkon met daarop een dictator of een icoon, zoals Evita Perón.

En een zwerm trekvogels, hoog boven ons, precies in lijn, zonder dat ze zelf zien welke tekening zij vormen. Of een groep hipsters in een café. Wat deze groepen allemaal gemeen hebben is dat zij bescherming bij elkaar zoeken. Ik vraag me af waarom.

Welke bescherming verwachten we in een groep? En in hoeverre weten wij ons beschermd als je bedenkt dat onze individualiteit, onze identiteit, in die groep wordt getest en soms vérpest? Is het niet veiliger om de groep te ontwijken? Of juist veiliger om erin te verdwijnen, in de anonimiteit?

Volgens Elias Canetti, in 1960 Nobelprijswinnaar met 'Masse und Macht', heeft de mens een geboren angst voor het onbekende, maar kan hij die loslaten zodra hij zich overgeeft aan de massa.

Het willen beheersen van de massa, de chaos, om onze autonomie te waarborgen, is geen makkelijke opgave en hoeft niet perse in ons voordeel te zijn. Alles houdt namelijk met elkaar verband, alles is in beweging, dus zullen we altijd iets verliezen. Het doet me denken aan de theorie van de filosoof Jacques Derrida over de context als gegeven: niets bestaat volgens hem buiten de context, een autonoom subject bestaat niet, elk gedicht verwerft betekenis dankzij andere gedichten. Het willen begrenzen, stagneren en beheersen zou dus beweging en daarmee ontwikkeling stagneren.

Marilou van Lierop, White suburbia

Als kunstenaar lijkt me dat niet wenselijk. Je bent op zoek naar een overstijging van grenzen, naar beweging, naar het onzichtbare, het bovenzintuiglijke. Dit alles maakt de uitbeelding mogelijk, maar blijft zelf buiten schot.

Ik vraag me af of we als individu onze identiteit trachten te vinden omdat we die dreigen te verliezen of trachten we deze juist te verliezen omdat het lastig is een identiteit te bepalen en die te handhaven in de massa? Ervaren we het opgaan in de massa dus als een bedreiging of als een bevrijding?

Het werk van Marilou van Lierop, een van de deelnemende kunstenaars aan de tentoonstelling, gaat hierover. Volgens haar hebben wij de illusie dat onze identiteit solide is, maar eigenlijk is die wisselend en veranderlijk onder invloed van alle krachten om ons heen. In de massa vechten deze identiteiten. De ene wil erin opgaan, de ander, de individuele, is bang om de persoonlijke grenzen te verliezen en ziet het dus als een bedreiging. Van Lierop heeft het over de illusie van identiteit, maar ook over de illusie van orde en de mens die als een nietig wezen deel uitmaakt van een groter geheel, de massa.

Jean Baudrillard zag de postmoderne Amerikaanse cultuur als een hyperrealistische maatschappij

In dit verlengde denk ik aan de filosoof Jean Baudrillard, die sprak over de hyperrealiteit, waarbij alles reëler wordt dan het reële, het verborgene dat wordt verdrongen door een schijnbeeld. Alles wordt eindeloos verteld, gefilmd, besproken en gekopieerd, waardoor de identiteit wordt verdrongen door een implosie aan betekenissen. De illusie van identiteit.

En in dit verband de illusie van een authentieke waarde, het kunstwerk dat een ding der dingen wordt, een object, omdat de esthetische waarde niet meer voorop staat.

Overzicht Individu en masse in Kadmium

[Hans van der Ham](#), ook deelnemer aan de tentoonstelling, is daar als kunstenaar erg gevoelig voor. Voor de esthetische waarde van kunst. Maar ook of wij het als individu redden in de massa. Wie zijn wij? Wie kunnen we vertrouwen? Van der Hams personages blijven ondefinieerbaar, a-typisch en onderzoeken zichzelf. De persoonlijkheid verradt zich door een houding, veelal een kwetsbare, door een kleine knik in het been of een schuin naar beneden richtende blik. De gezichten ontbreken vaak, het individu trekt zich terug.

Uit bescherming of uit weerzin, tegen de massa, de buitenwereld. Zijn beelden verhullen een aanwezigheid in een zichtbaar omhulsel. Waarom verbergen zij zich en waartegen? Volgens hem zal de mens nooit in staat zijn zijn werkelijke ik te communiceren. Men wordt geacht te kiezen voor gangbare codes. Alleen de outsider distantieert zich hiervan.

Wie zijn wij, vraag ik mij weer af. En wat is überhaupt een mens in een wereld waarin het niet ondenkbaar is dat buiten het natuurlijke proces een levend "mens" gecreëerd gaat kunnen worden? Al dan niet met een identiteit. Het woord identiteit wordt in dat opzicht een steeds rekbaarder begrip.

Ik vraag mij zo af: de authenticiteit van een mens, van een kunstwerk, van een leven, de worsteling van de meeste kunstenaars met een natuurlijke behoefte aan individualiteit, de discrepantie tussen het deel uitmaken van een groep en het verlies van de eigen autonomie: wat tekent die individualiteit, wie zijn wij los van de massa? Of zijn wij wellicht de massa?

Persoonlijk denk ik van wel. Waar het individu vroeger afhankelijk was van het andere individu en ruilhandel noodzakelijk was, denken we nu onafhankelijk te zijn, maar in feite maken we ons nog steeds ondergeschikt aan de massa, door elkaar te kopiëren en mee te doen aan modetrends om onze identiteit vorm te geven. We zijn iPhone-types, VPRO-types, Feyenoord-types, scooter-types, Fiat 500-types, enzovoort.

We zijn types. En als we geen types zijn, dan zijn we outsiders. Maar ook dat blijkt een type te zijn geworden naar mijn idee, zoals ik in een van mijn eerdere blogs besprak. Terwijl de outsider in feite de áánvoerder is van de massa, het individu die de massa in gang zet om ons door te laten opnemen, als kuddedieren, volgelingen van de massacultuur. Een massacultuur die ook het kunstklimaat lijkt over te nemen, waar verdienmodellen de massa naar de musea moeten lokken. Met als gevolg dat de armlastige kunstenaar zich voegt naar deze massa, om te voorkomen dat hij eindigt als een loner zonder enige erkenning.

En toch zijn het deze loners die de integriteit en innerlijke noodzaak van de kunst waarborgen. Zij doen een appèl op ons gevoel en roepen ons op met een eerlijk oog naar kunst te kijken.

Zoals Marilou van Lierop, die zegt niet bezig te zijn met te passen in de tijd. Ik zie in haar werk de confrontatie met afhankelijkheid, het verlies van identiteit en misschien wel eigen wil. Onze nietigheid die onderworpen blijkt aan de massa. En Hans van der Hams beelden, die solitair naar de wereld kijken en hun ware aard niet prijsgeven. De kwetsbaarheid is voelbaar, bij beide kunstenaars.

Het geeft te raden waar we staan als mens, als individu in een samenleving die ons vraagt van ons te laten horen. Wie zijn wij, wie zijn zij? Het einde lijkt zoek in deze discussie, waarbij je liefst zo snel mogelijk zou willen vergeten waartoe we ons willen verhouden: tot de massa of tot onze autonome ik.

Wat hoop geeft is dat de massa niet zonder individu kan bestaan, maar het individu wel zonder massa. Althans, dat mag ik hopen.

Marilou van Lierop, Total recall of mundane conversation